

Izvorni znanstveni članak

UDK: 327.5(4-12)

355.02(4-12)

355.356>(100-622 NATO:4-12)

Primljeno u uredništvo: 20. prosinca 2008.

Prihvaćeno za tisak: 17. siječnja 2009.

Približavanje jugoistoka Europe Sjevernoatlantskom savezu

LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ*

Sažetak

U novom svjetskom poretku jugoistok Europe pokazao se kao najturbulentniji dio Starog kontinenta koji je bio zahvaćen velikim brojem najrazličitijih izazova sigurnosti i stabilnosti, od tzv. hard security do tzv. soft security. Nestankom bipolarne međunarodne zajednice sve zemlje te regije kao svoj vanjskopolitički cilj ističu ulazak u punopravno članstvo NATO-a. S obzirom na različitosti njihova povijesnog, kulturnog, vjerskog, etničkog nasljeđa, kao i brzine tranzicijskih promjena te specifičnih okolnosti kojima su neke bile izložene (vojni sukobi) dolazi do diverzifikacije zemalja u odnosu na postignut stupanj institucionalne povezanosti sa Sjevernoatlantskim savezom. To svakako otežava uspostavu novog sustava sigurnosti i stabilnosti jugoistoka Europe ali i uspostavu cjelovite, slobodne, sigurne, demokratske Europe.

Ključne riječi: jugoistok Europe, NATO, sigurnost, stabilnost

Sigurnost na jugoistoku Europe

Jugoistok Europe, kao sastavnica šire regije Mediterana oduvijek je bila vitalna sfera interesa organizacije NATO. U godinama promišljanja stvaranja Saveza geostrategijski imperativ zaustavljanja širenja utjecaja socijalističkog Sovjetskog Saveza prevladao je pri uključenju nekih mediteranskih ze-

*

Prof. dr. sc. Lidija Čehulić Vukadinović, izvanredna profesorica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6, e-mail: radovanvukadinovic@hotmail.com

malja koje po svojim tadašnjim bitnim odrednicama cjelokupnog postratovskog društvenog razvoja i nisu baš udovoljavale izvornoj atlantskoj ideji (Portugal, Italija, Grčka, Turska). U vrijeme hladnog rata i bipolarizma jugoistok Europe dijelio je sudbinu Mediterana. Ta subregija uspješno je održavala svojevrsni sigurnosni status quo temeljen na formuli: dvije države članice NATO-a (Grčka, Turska), dvije članice političkojvne organizacije socijalističkog svijeta, Varšavskog ugovora (Bugarska, Rumunjska) i dvije neblokove zemlje (SFRJ i Albanija).¹

Jugoistok Europe od svih geografskih regija Starog kontinenta najtražičnije je proživljavao geopolitičke, geostrategijske i geoekonomske promjene koje su zadesile Europu nakon raspada bipolarne faze međunarodnih odnosa.² Stvaranje novog svjetskog poretka na tom rubnom dijelu Europe dodatno je zakomplicirao krvavi raspad SFRJ i ratovi koji su nakon toga uslijedili. Takav dramatičan scenarij ostavio je svog traga i na postsocijalistički tranzicijski razvoj zemalja jugoistoka Europe koje nisu neposredno bile zahvaćene oružanim sukobima (Albanija, Bugarska, Rumunjska, Slovenija) kao i na dvije članice NATO-a (Grčka, Turska).

S obzirom na nepostojanje jakog centra u regiji koji bi okupio snage, pridonio stabilizaciji prilika na terenu, zaustavio sukobe i usmjerio postsocijalistički razvoj, ali i oklijevanja i nesigurnost međunarodnih aktera (EU, SAD) što i kako učiniti s regijom, dolazi do nove diferencijalizacije i parcijalizacije regije jugoistoka Europe. Tako prostor oko čijeg su geografskog definiranja oduvijek postojale nesuglasice i različita mišljenja koje zemlje on zapravo zahvaća, te kako ga treba nazivati (jugoistok Europe, Balkan, Zapadni Balkan) uslijed promjena početkom devedesetih godina prošlog stoljeća biva dodatno redefiniran s obzirom na postignut stupanj stabilnosti, prosperiteta, demokratskog razvoja i uključenosti u europske i euroatlantske strukture.

Geopolitička odrednja regije jugoistoka Europe/Balkana

Ugledni Oxfordov Atlas na balkanski poluotok smješta: Rumunjsku, Jugoslaviju, Bugarsku, Grčku, Tursku, Albaniju, Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvastku i Sloveniju.³

Magocsi uzima rijeke kao prirodne granice geografskih europskih cjelina, pa regiju istočne Europe dijeli u tri zone: sjevernu, alpsko-karpatku i balkansku. Balkansku zonu Magocsi definira kao područje koje na jugu počinje

1

Više o tzv. sigurnosnoj formuli 2+2+2, odnosno modelu balkanske sigurnosti vidjeti kod Radovan Vukadinović: *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Varaždin, 1999., str. 11-17.

2

Detaljnije o tim promjenama: Lidija Čehulc, *Euroatlantizam*, Zagreb, 2002., str. 113-117.

3

Oxford Concise Atlas of the World, London, 1994., karta Italija i balkanske države, str. 20 i 21.

od crte Sava-Dunav, produžuje se na jug do Mediteranskog i Egejskog mora. Balkan tako zahvaća Hrvatsku (južno od crte Kupa-Sava), Bosnu i Hercegovinu, Jugoslaviju, Makedoniju, Bugarsku, Albaniju, Grčku i europski dio Turske.⁴

Tradicionalna njemačka geopolitička škola skupinu država kao i teritorij između jugoistoka Njemačke i Rusije naziva jugoistočna Europa. Taj termin koji je geografski širi od termina Balkan podrazumijeva Albaniju, Bugarsku, Cipar, Grčku, Mađarsku, Rumunjsku, Tursku i bivšu SFRJ.⁵

Institut za sigurnosne studije Zapadnoeuropske unije iz Pariza upotrebjavao je termin jugoistočna Europa za: Bugarsku, Rumunjsku, Albaniju, i dio država bivše SFRJ – Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru i Makedoniju.⁶

Na summitu Europske unije u Zagrebu 2000. godine uvodi se politički termin Zapadni Balkan koji obuhvaća države bivše SFRJ, minus Slovenija, plus Albanija, dakle: Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, SR Jugoslaviju, Makedoniju i Albaniju.

Ne ulazeći u geografska određenja regije jugoistoka Europe ili Balkana prof. Radovan Vukadinović ističe važnost regionalnog pristupa u analizi nove konstelacije odnosa u Europi nakon bipolarizma. Po njemu područje jugoistočne Europe na početku traženja strukture novog svjetskog poretka karakterizira nekoliko elemenata. To su: izravna ili neizravna nestabilnost, činjenica da većina država spada u skupinu tranzicijskih država, krhki demokratski temelji i nedostatak većih ili duljih demokratskih tradicija, tradicionalna upućenost i vezanost uz veće države, nedostatak suglasnosti i želje o tome da se surađuje u okvirima jugoistočne Europe te nastojanje većine država da se uključe u EU i NATO i na taj način izađu iz balkanskog ili pak jugoistočno europskog zaostajanja.⁷

Ne ulazeći ovdje u daljnju analizu regije i definiranje zemalja jugoistoka Europe ili Balkana mi ćemo se u svom radu osvrnuti na postignut stupanj veza NATO-a i zemalja koje su u bipolarizmu činile tzv. sistem balkanske sigurnosti, a to su: Grčka, Turska, Rumunjska, Bugarska, Albanija te zemlje nastale raspadom SFRJ: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, FYRM i Kosovo.

Zbog kulturno-povijesnih, civilizacijskih, vjerskih, nacionalnih i inih atributa iz povijesti nove političke elite dijela postsocijalističkih država regije jugoistoka Europe ili Balkana ne žele upotrebljavati termin Balkan u svom

4

P. R. Magocsi, *Historical Atlas of East Central Europe*, London, 1998., str. 24.

5

Vidjeti u: R. Vukadinović, *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Varaždin, 1999., str. 5-6.

6

G. Lenci, L. Martin (eds.), *The European Security Space*, Paris, 1998., str. 10-11.

7

R. Vukadinović, *Sigurnost.....*, str. 9.

tranzicijskom razvoju pokazujući Europi i na taj način svoju odlučnost da se čim prije postane dio tzv. zapadnog demokratskog svijeta.

Pri svemu tome integracija u organizaciju NATO viđena je u gotovo svim postsocijalističkim zemljama regije kao jedan od prioriternih vanjskopolitičkih ciljeva novoizabranih demokratskih vlasti.

S druge pak strane, samom NATO-u koji je također tražio svoju novu ulogu, ciljeve i zadaće u postbipolarnom svijetu upravo zbivanja na jugoistoku Europe ili kasnije tzv. regiji Zapadnog Balkana poslužiti će kao motiv za dokazivanje svoje nove transformirane operabilnosti i želje za preživljavanjem u novom svjetskom poretku.

Grčka i Turska

Istodobnim ulaskom u NATO 1952. godine Grčka i Turska, čuvarice tzv. najpropulzivnijeg južnog krila NATO-a u vrijeme Hladnog rata, dokazuju da su integracijske veze mnogo jače od povijesnih uloga, civilizacijskog nasljeđa, tradicionalnih kulturnih veza, vjerskih podjela i nacionalističkih viđenja povijesti i stvarnosti. Usprkos kriza i neriješenih susjedskih odnosa (Cipar) te dvije zemlje ostale su i dalje vjerne i stabilne članice Saveza te postepeno, u skladu sa svojim nacionalnim mogućnostima pridonose stvaranju novog svjetskog poretka i osiguranju multidimenzionalnog koncepta sigurnosti. U uvjetima novih međunarodnih odnosa njihov položaj unutar Saveza kao ni poimanje samih aktivnosti i politike NATO-a nije uvijek idilično (tursko protivljenje ratu u Afganistanu, grčki veto za primanje FYRM u punopravno članstvo). No obje zemlje itekako su svjesne pogodnosti i prosperiteta kojeg su ostvarile kao članice Saveza. Stoga u novom svjetskom poretku nastavlja ju svoje normalne odnose savezništva ne zanemarujući pri tom vlastite nacionalne interese. Objе zemlje, a pogotovo Grčka (članica NATO-a i Europske unije) svojim vanjskopolitičkim djelima pokazuju da su dio tzv. europske obitelji politički stabilnih, ekonomsko dobrostojećih država. Pri tom niti jedna, a pogotovo Grčka, ne bježe niti se stide Balkana, već suprotno, koriste svoj geografski položaj i pripadnost balkanskom poluotoku kao prednost.

Bugarska

Iznimno vrijedan geostrateški položaj Bugarske, posebice u odnosu na potencijalne nove krize na području Bliskog istoka, istočnog Mediterana ili kaspijskog područja, svakako su pomogli toj zemlji da uđe u punopravno članstvo Saveza 2004. godine. Tu prednost Bugarska i NATO iskoristili su prilikom NATO-vog napada na SR Jugoslaviju, kada Bugarska još nije bila članica, ali je stavila svoj teritorij i aerodrome na raspolaganje snagama Saveza, a nakon članstva 2004. bugarski geografski faktor pokazao se itekako vrijedan

za NATO. Bugarska još uvijek ima slabosti u svom tranzicijskom procesu na unutarnjepolitičkom planu (borba protiv korupcije, kriminala, nedovoljna učinkovitost državnih institucija i pravne države) ali to su problemi s kojima se još uvijek u većoj ili manjoj mjeri suočavaju sve postsocijalističke zemlje koje su postale članica Saveza. Za NATO je svakako bilo presudno što je Bugarska u svojoj tranziciji najbolje rezultate postigla upravo pri radikalnoj transformaciji svog sustava nacionalne sigurnosti i prilagodbi svojih oružanih snaga standardima NATO-a. Za vojnu komponentu Bugarska izdvaja oko 3 posto svog GDP-a, što ne samo da je najviše u odnosu na sve novoprimitljene članice u posthladnoratovskom periodu, već je mnogo više i od tzv. starih članica Saveza. Sve to potpomognuto je još uvijek pozitivnim javnim mnijenjem u Bugarskoj koje još uvijek snažno podržava i zagovara bugarsko članstvo i mnogobrojne aktivnosti u Savezu.

Rumunjska

Rumunjska kao zemlja koja je 2004. postala punopravna članica Saveza također još uvijek, najviše ističe vrijednost svog geografskog položaja za NATO. To se podjednako odnosi kako za NATO-ov prodor na jugoistok Europe tako i održavanje koridora prema Ukrajini i Rusiji. Rumunjski problemi mnogo su složeniji od onih u Bugarskoj jer osim socijalnih problema (velike korumpiranosti društva i organa vlasti, problema s prostitucijom, trgovine ljudima, švercom droge) rumunjsko gospodarstvo teško se nosi s proklamiranim reformama, demokratizacija društva ide veoma sporo, a problema ima i s reformama oružanih snaga. No članstvo u NATO-u poticajni je sigurnosno-politički okvir za kontrolu i ubrzanje potrebitih reformi.

Slovenija

Gledano u cjelini, Slovenija je od svih potencijalnih kandidata za posthladnoratovsko punopravno članstvo u NATO-u po svim parametrima bila najozbiljniji kandidat. U strateškom pogledu Slovenija je viđena u NATO-u kao spojnica Zapada i trusnog područja jugoistoka Europe. Dostignut stupanj demokratskog razvoja slovenskog društva, brze i efikasne reforme njezinih oružanih snaga sukladno standardima NATO-a te gospodarski rast na kojem joj ostale zemlje JI Europe mogu samo pozavidjeti olakšale su slovensko primanje u NATO 2004. godine. Razočaranost ispuštanjem Slovenije iz prvog kruga posthladnoratovskog širenja Saveza 1999. rezultiralo je stanovitim opadanjem potpore javnog mnijenja Savezu, a tome je pridonijela i NATO-va akcija u SR Jugoslaviji te Afganistanu. No ulazak Slovenije u NATO označava njezin formalni institucionalni bijeg s područja Balkana i početak integracije u euroatlantske i europske strukture zemlje koja je i u sastavu SFRJ bila

po svjetonazoru, kulturi, radnim navikama, gospodarskim vezama mnogo više vezana uz Zapad nego ostale republike bivše države.

Albanija

Opredjeljenje za članstvo u NATO savezu bilo je dokaz novoizabranih vlasti u Albaniji kako žele prekinuti dugogodišnju politiku samoizolacionizma i svojevrsne albanske neutralnosti. Situacija u regiji (ne samo oružani sukobi na prostoru bivše SFRJ već i kontinuirane krize oko etničkih, religijskih pa i teritorijalnih pitanja u susjedstvu) pridonijeli su da je u Albaniji permanentno bilježen najveći postotak javnog mijenja koje podržava integraciju države u Savez. Čak i u vrijeme stabilizacije prilika na jugoistoku Europe te objektivnih teškoća s kojima se albansko stanovništvo počelo sve intenzivnije suočavati tijekom tranzicijskih unutarnjih reformi, postotak javnog mijenja naklonjenog NATO-u nije padao ispod zavidnih osamdesetak posto. Albanija je među prvim zemljama zdušno ušla u NATO-ve programe Sjevernoatlantsko vijeće za suradnju, Partnerstvo za mir, Akcijski plan za članstvo te unutar njih razvijala mnogobrojne političke, civilne i vojne aktivnosti sa članicama Saveza. Potpisivanje Jadranske povelje (The Adriatic Charter) svojevrsna je američka nagrada za albansku lojalnost i suradnju sa NATO-om, a pozivanje Albanije na summitu NATO-a u Bukureštu 2008. godine da zajedno sa Hrvatskom uđe u Savez najvjerojatnije već na sljedećem summitu 2009. godine kruna je albanskih napora. Članstvo u NATO-u svojevrsna je obveza albanskim vlastima da se radikalnije počnu rješavati albanski unutarnji problemi vezani uz tzv. izazove soft security (droga, kriminal i sl.).

FYROM

FYROM je zemlja koja nije bila izložena krvavim oružanim sukobima nakon raspada SFRJ, ali u svom postsocijalističkom razvoju kao suverena država nije bila pošteđena lokalnih unutarnjih sukoba (uključujući i upotrebu vojne sile) zbog prvenstveno etničkih sukoba i nezadovoljstva dijela albanskog stanovništva statusom u novoj državi. Na nacionalne postepeno su se nadovezali vjerski i teritorijalni problemi. Ohridski sporazum pravno je regulirao status nezadovoljnih nacionalnih manjina, ali u njegovoj implementaciji postoji mnogo objektivnih i subjektivnih problema. Višegodišnja prisutnost raznih oblika snaga međunarodne zajednice makedonska je realnost. Unutarnje nestabilnosti koje vrlo lako mogu preći makedonske granice, povezane sa tradicionalnim makedonsko-grčkim sporom (ne samo oko imena makedonske države) rezultirale su snažnom orijentacijom Skopja prema Zapadu, uključujući i organizaciju NATO, i njegovoj najjačoj članici SAD. Kao i Albanija i FYROM je u svom dosadašnjem razvoju kao suverena država

sukladno svojim mogućnostima intenzivirala odnose suradnje i partnerstva kroz sve postojeće NATO-ve programe namijenjene postsocijalističkim zemljama. Zajedno sa Albanijom i Hrvatskom pridonosila je međunarodnom miru i sigurnosti i u okviru aktivnosti Jadranske povelje. Postotak javnog mijenja naklonjenog NATO-u nikada nije pao ispod šezdesetak posto, a u danima aktiviranja unutarnjih kriza dosezao je i preko osamdeset posto. Članstvo u Savezu prvenstveno se vidi kao okvir i garant trajnijeg unutarnjeg mira, stabilnosti i uvjeta za brži gospodarski prosperitet zemlje. Stoga je nepozivanje FYROM u punopravno članstvo Saveza sljedeće godine, zajedno sa preostale dvije članice Jadranske skupine, doživljeno u Skopju kao veliko razočaranje. Tim više što su se najave takvog po FYROM negativnog scenarija počele širiti diplomatskim krugovima neposredno prije te na samom summitu NATO-a u Bukureštu. Punopravna članica Saveza Grčka, iskoristila je savezničko odlučivanje konsenzusom te svojim glasom protiv blokirala makedonsko pristupanje organizaciji zbog spora oko imena makedonske države. Čelnici NATO-a u Bukureštu izrazili su svoje žaljenje zbog takvog razvoja događaja. U završnoj deklaraciji summita stoji kako vrata NATO-a ostaju otvorena svim potencijalnim članicama koje izraze tu želju, kada i ako ispune određene kriterije. Što se FYROM tiče neće biti dodatnog NATO-vog svojevrsnog screeninga te zemlje ni po kojem kriteriju. Za Savez Makedonija je ispunila potrebite uvjete i onoga časa kad bilateralno riješi svoj spor oko imena države sa Grčkom NATO je spreman primiti je u punopravno članstvo.

Hrvatska

Odmah nakon etabliranja kao suverene samostalne države i njezinog međunarodnog priznanja vodstvo nove Hrvatske deklariralo je kao jedan od svojih primarnih vanjskopolitičkih ciljeva uključenje zemlje u NATO savez. Oružana agresija u kojoj je jedna trećina teritorija Hrvatske bila okupirana, borba za fizičko oslobođenje zemlje, uključenost Hrvatske u oružane sukobe u BiH, stopirale su hrvatski put u NATO. Gotovo do kraja prošlog stoljeća Hrvatska je, uz ondašnju Srbiju i BiH bila najizoliranija zemlja na jugoistoku Europe od međunarodne zajednice. Iako su snage NATO-a, kao i članica EU i SAD pomagale na različite načine hrvatski oslobodilački rat Hrvatska je tada, zbog rata koji joj je nametnut i okolnosti koje su iz njega proizlazile, ostala izvan svih institucionalnih veza i programa koje je NATO namijenio postsocijalističkim zemljama.

Za svog posjeta Hrvatskoj, pokraj svibnja 1997. američka državna tajnica Madeleine Albright, u razgovoru s tadašnjim predsjednikom Tuđmanom, tražila je sljedeće: hrvatsku podršku i dosljednu primjenu Daytonskog sporazuma, povratak izbjeglih i prognanih za vrijeme oružanih sukoba u Hrvatskoj, suradnju hrvatskih vlasti s Međunarodnim kaznenim sudom u Haagu. Nepunu godinu dana kasnije, 1998., veleposlanik SAD-a u RH, William T. Montgomery, u svom članku *Croatia's Roadmap to Partnership for Peace is-*

taknuo je glavne smjernice za ulazak Hrvatske u Partnerstvo za mir. Američki veleposlanik sugerira Hrvatskoj da poradi na: procesu rekoncilijacije, stvaranju uvjeta za nesmetani povratak, život i rad svih prognanih i izbjeglih tokom Domovinskog rata, dosljednoj primjeni Daytonskog sporazuma, demokratizaciji društva, s posebnim akcentom na slobodi medija, promjeni izbornog zakona i provedbi slobodnih, demokratskih izbora.⁸

Približavanje Hrvatske NATO-u započinje nakon demokratskih i predsjedničkih i parlamentarnih izbora 2000. godine, kada je Hrvatska, gotovo preko noći primljena u Partnerstvo za mir. Ubrzo zatim Hrvatska se pušta u NATO-ov Akcijski plan za članstvo (Membership action plan – MAP), Washington je uz Albaniju i FYROM svrstava u program prilagodbe standardima Saveza, tzv. Jadransku povelju (The Adriatic Charter) da bi na summitu u Bukureštu 2008. Hrvatska bila prepoznata od Saveznika kao zemlja koja zaslužuje poziv da na sljedećem summitu NATO-a u Kolnu i Strasbourgu 2009. godine, i službeno postane njegova punopravna članica.

Ravnatelj uprave za obrambenu politiku Ministarstva obrane RH Pjer Šimunović izjavio je nakon posljednjeg operativnog sastanka na kojem su hrvatski časnici predali kolegama iz NATO-a izvješće o postignutom stupnju napretka hrvatskih oružanih snaga standardima NATO-a kako "Hrvatska ulazi u NATO kao jedna od najspremnijih zemalja koje Savez prima u članstvo".⁹

U tijeku je formaliziranje pristupnih protokola i njihova ratifikacija u pojedinim članicama Saveza. Cijelo to vrijeme Hrvatska je radila ne samo na potrebitim reformama svog obrambenosigurnosnog sustava i njegovom prilagođavanju što optimalnijim standardima Saveza, već je i učestvovala u brojnim političkim, humanitarnim te civilnim i vojnim misijama pod ingerencijom ili UN-a ili NATO-a.¹⁰ Time je NATO-u dokazivala i prakseološku vrijednost provedenih reformi i tranzicije svog sigurnosnog sustava.

Ono što je zahtijevalo dodatne napore hrvatskih vlasti i što je umnogome objektivno usporavalo i otežavalo Hrvatsko približavanje Savezu bio je paket tzv. posebnih uvjeta čije je brže i adekvatnije rješavanje tražio ne samo NATO već i šira međunarodna zajednica: uspostava funkcionalne regionalne suradnje, fizički povratak izbjeglih i prognanih tijekom rata kao i povratak njihove imovine, borba protiv raznih oblika kriminala, funkcioniranje pravne države te potpuna suradnja sa novoosnovanim međunarodnim sudom u Haagu za ratne zločine počinjene na tlu bivše Jugoslavije. Od spremnosti hrvatskih vlasti da te tzv. posebne, političke uvjete jasno stave na dnevni red svoje svakodnevne agende, ali i psihološke spremnosti hrvatskog naroda da

8

Lidija Čehulić, Clintonova administracija i ulazak Hrvatske u Partnerstvo za mir, *Politička misao*, god. 37., br. 3., 2000., str. 177.

9

Vjesnik, 18. i 19. listopada, 2008.

10

Vidjeti u Marta Nakić-Vojnović, Contribution of Croatia to International Peacekeeping Missions, u: L. Čehulić (ed.), *Yearbook Šipan 2006.*, Zagreb, 2007., str. 82-91.

nakon oslobođenja zemlje i svih užasa rata pristanu na njihovo brže rješavanje, ovisio je i stupanj potpore javnog mijenja organizaciji NATO i hrvatskog članstva u njoj.¹¹ Većim stupnjem stabilizacije gospodarskih, financijskih i socijalnih prilika u zemlji, kao i rješavanjem krucijalnih problema u njezinom susjedstvu u širem okruženju stvarali su se postepeno i uvjeti za ispunjavanje nametnutih kriterija. Hrvatski ulazak u NATO neće automatski riješiti sve njezine tranzicijske i postratovske probleme ali će svakako poslužiti kao političko-sigurnosni okvir njezinog bržeg svekolikog razvoja i lakšeg komuniciranja sa ostatkom modernog demokratskog svijeta.

Bosna i Hercegovina

Zemlja na čijem su se teritoriju najduže vodili krvavi oružani sukobi nakon raspada bivše SFRJ upravo NATO-u i američkoj administraciji predvođenoj predsjednikom Billom Clintonom može zahvaliti za prekid oružanih borbi. No upravo je ta ista međunarodna zajednica Bosni i Hercegovini nametnula protektorat te političko uređenje kakvo malo tko od današnjih građana BiH podržava – Daytonski sporazum. Bez obzira na sve prednosti i nedostatke funkcioniranja BiH po daytonskom modelu, integriranje te države u europski i euroatlantski prostor više je simboličnog karaktera nego što je to odraz volje, svijesti i realnih mogućnosti njezinih građana. I NATO i Europska unija paralelno su krenuli sa svojim programima pomoći ne bi li se stvorili temeljni uvjeti logističke infrastrukture u BiH na kojoj bi BiH mogla izgrađivati vlastite mehanizme potrebite za veću integraciju u te dvije organizacije.

Svjesni situacije u zemlji i NATO i EU maksimalno nastoje prilagoditi vlastite programe bosanskohercegovačkim prilikama, ne napuštajući pri tom temeljna načela programa, ali ni popuštajući BiH u odnosu na postavljene tzv. specifične, posebne zahtjeve kao posljedice ratnih zbivanja na terenu (Haag, izbjeglice).

Kao dva nužna preduvjeta za pridruživanje NATO-vom programu Partnerstva za mir postavljani su uspostavljanje demokratske kontrole nad oružanim snagama na državnom nivou te stvaranje jedinstvenog sistema obrane u BiH.

BiH je vrlo brzo poduzela niz koraka na normativno pravnom nivou da stvori potrebite uvjete za ispunjenje tih kriterija. Usvajanjem Zakona o odbrani BiH¹² na državnom nivou uspostavljen je zakonodavni okvir kontrole proračuna za obranu na državnom nivou, strukture obrane, reguliran je po-

11

Potpору hrvatske javnosti članstvu u NATO vidjeti detaljnije u Zlatko Gareljić, *Croatia and NATO*, u: L. Čehulić (ed.), *Yearbook Šipan 2006.*, Zagreb, 2007., str. 115-124.

12

Usvajanju Zakona o odbrani BiH prethodile su izmjene u ustavima entiteta i njihovim zakonskim aktima koji su regulirali tu problematiku.

ložaj obavještajnih službi i njihovo objedinjavanje, kao i ustavna razrada nadležnosti pojedinih državnih institucija u području obrane te je definiran međusobni odnos entitetskih i državnih institucija na planu obrane.

Reformom sistema obrane Predsjedništvo BiH dobilo je zapovjednu i kontrolnu ulogu u odnosu na oružane snage, a znatno su mu proširene i ovlasti u smislu proglašenja izvanrednog stanja u zemlji i ratne opasnosti. Godine 2004. imenovan je i prvi ministar obrane BiH.

Nedugo zatim BiH usvaja na državnom nivou čitav spektar potrebitih dokumenata kojima pokušava centralizirati sigurnosno obrambeni sustav na nivou države BiH, ali i pravno ih prilagoditi standardima ne samo Partnerstva za mir već i samog NATO-a. U relativno kratkom vremenskom roku usvojena je Vojna doktrina oružanih snaga BiH za zaštitu suvereniteta i integriteta BiH, Vojna doktrina oružanih snaga BiH za pomoć civilnim vlastima u slučaju elementarnih nepogoda i prirodnih katastrofa, Vojna doktrina BiH za mirovne operacije i Politike obuke i obrazovanja oružanih snaga u BiH.

Reformom oružanih snaga uspostavljeno je zajedničko zapovjedništvo (u okviru Ministarstva obrane BiH) i osiguran jedinstven lanac zapovijedanja u svim jedinicama BiH (do posljednjeg vojnika).¹³

Iako su te reforme tek malen, početni dio potrebitih reformi cjelokupnog društva za ulazak u NATO, Saveznici su shvatili o kakvom se golemom i teškom projektu za BiH radi te su je odmah nakon postignutog nagradili i uključili u Partnerstvo za mir (Riga 2006.). Naravno za punopravno članstvo BiH će morati ispuniti još čitav niz političkih (suradnja sa Haagom), socijalnih, gospodarskih i sigurnosnih prilagodbi. Prisustvo međunarodne zajednice, uključujući i Zapovjedništvo NATO-a u Sarajevu, koja kontrolira, usmjerava i često puta dirigira društvenopolitički razvoj BiH, s jedne strane, te sve očitije nezadovoljstvo najvećeg dijela lokalnog stanovništva postojećim političkim aranžmanom (Dayton) ustrojstva države, s druge strane, karakteristike su današnje BiH. S međunarodnog aspekta BiH je još uvijek protektorat koji se povremeno pripušta u suvremene euroatlantske i europske tokove (Partnerstvo za mir, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju) u nadi da će nametnuta rješenja međunarodne zajednice (Dayton) zaživjeti i postati dio BiH svakodnevice. Na žalost u praksi BiH je veoma daleko od toga i dva entiteta i tri naroda (temelj Dayton) traže mogućnosti nekog drugačijeg oblika života i suradnje. Tek nakon rješenja za narod BiH krucijalnih, životnih problema doći će na dnevni red javne rasprave i stručne analize potrebe uključenja BiH u NATO.

13

Više o samim reformama sigurnosnoobrambenog sustava i stvaranju jedinstvenog sistema obrane u BiH vidjeti u Branko Vignjević, *Bosna i Hercegovina na putu u Partnerstvo za mir*, u: L. Čehulić (ed.), *Yearbook Šipan 2004.*, Zagreb, 2005., str. 175-181.

Srbija

Slično kao i BiH i Srbija je institucionalno i psihološki još uvijek veoma udaljena od NATO-a. Za razliku od BiH kojoj je NATO pomogao zaustaviti krvave sukobe na svom teritoriju Srbija NATO još uvijek uglavnom doživljava kao neprijatelja koji je 1999. na nagovor Clintonove administracije fizički ugrozio teritorijalni suverenitet Srbije (akcija na Kosovu, praćena bombardiranjem logistički važnih objekata u Beogradu i Novom Sadu). Politikom mrkve i batine NATO (slično kao i EU i Zapad) se pokušava približiti Beogradu, nagrađujući gotovo svaki, i najmanji, demokratski pomak u toj zemlji. Srbija je puštena u Partnerstvo za mir (Riga 2006.) ali je svima jasno da bez demokratizacije cjelokupnog srbijanskog društva te formiranja prozapadne političke stabilne vlade u Beogradu nema integracije te zemlje u NATO. U posthladnoratovskom razdoblju Srbija je izgubila sve ratove (Hrvatska, BiH, Kosovo), njezin teritorij smanjen je gubitkom Crne Gore i Kosova. Pa ipak Srbija još nije proživjela vlastitu katarzu te se neprestano u raznim sferama društvenog razvoja suočava sa pogubnim recidivima nedavne prošlosti.

U tom kontekstu i sve dobre i pozitivno ocijenjene reforme i transformacije oružanog sustava koje je Srbija napravila do sada padaju u sjenu unutarnjih političkih nestabilnosti i slabosti društva. Ovisno o političkoj eliti u Beogradu, povremeno se nude rješenja i spas za Srbiju u većoj povezanosti s Rusijom. Temeljem gospodarske ovisnosti i pomoći koja stiže iz Rusije, u Srbiji se čak jedno vrijeme špekuliralo sa otvaranjem ruskih vojnih baza na srpskom teritoriju. Iako je i ta mogućnost otvorena za budućnost teško je za vjerovati da bi NATO, koji je ipak uz sve teškoće i probleme cjelokupan prostor jugoistočne Europe stavio u svoje interesne sfere budućeg razvoja, dopustio takvu krajnost. Kao ni BiH, ni Srbija neće u dogleđno vrijeme postati punopravna članica Saveza, ali je teško za vjerovati da će NATO u potpunosti ostaviti Srbiju samu, ili je prepustiti nekoj trećoj sili (Rusija, Kina) jer bi se na taj način ponovno stvorila svojevrсна "crna rupa" ili neka "siva zona" kao latentni izvor nestabilnosti i nesigurnosti na prostoru jugoistoka Europe.

Crna Gora

Zemlja koja je, ne računajući Kosovo, na prostoru bivše SFRJ zadnja ostvarila svoju neovisnost vrlo brzo i solidno krenula je u provođenje potrebitih reformi za ulazak u NATO savez. S obzirom da je u sastavu tzv. Zajednice Srbije i Crne Gore pitanje obrane i sigurnosne politike bilo u zajedničkoj nadležnosti, osamostaljivanjem Crna Gora je praktički na sigurnosnoobrambenom planu krenula iz početka. Od zakonske regulative do uspostave konkretnih snaga za provođenje sigurnosti, sve što je rađeno i što se još uvijek užurbano u toj maloj zemlji radi, odmah u startu stvara se po standardima i

principima NATO-a.¹⁴ To je svakako velika prednost za obrambene snage, ali i za cjelokupno crnogorsko društvo.

Nakon primanja u Partnerstvo za mir (Riga 2006.) već na sljedećem summitu u Bukureštu 2008. traženo je da Crna Gora razvije program tzv. Intenziviranog dijaloga sa NATO-om što ona i čini. Optimisti vjeruju da bi, nakon odbijanja FYROM da uđe u NATO 2009. godine, Crna Gora trebala uložiti dodatne napore i naći se zajedno s tom zemljom u sljedećem posthladnoratovskom krugu širenja Saveza.

Kosovo

Kosovo kao samostalna država projekt je Sjedinjenih Država.¹⁵ Iako su SAD najjača članica Saveza to im nije pomoglo, na žalost Kosova, da sve članice Alijanse priznaju kosovsku neovisnost. Kosovo je posthladnoratovski predmet interesa NATO-a u smislu ne samo prve službene out-of area akcije Saveza 1999. godine, već i kontinuiranog, višegodišnjeg fizičkog prisustva velikog broja NATO snaga u toj zemlji.¹⁶ Pa ipak, u Bruxellesu se o Kosovu, kao potencijalnom kandidatu za članstvo, još uvijek javno ne govori jer se čeka međunarodno priznanje svih članica Saveza.

Suodnos NATO-a i jugoistoka Europe

Ulazak u svaku međunarodnu organizaciju pa tako i u NATO dvosmjernan je proces. S jedne strane ovisi o zemlji kandidatu za članstvo, a s druge, o samoj organizaciji koja otvara svoja vrata novim članicama. Vođeni tom idejom pokazali smo stupanj institucionalne povezanosti današnjih država na prostoru jugoistoka Europe sa organizacijom NATO. U svojoj analizi ipak smo se više skoncentrirali na same države i njihove reforme u cilju približavanja standardima NATO saveza. Sumirajući analizu može se zaključiti sljedeće:

a) s aspekta zemalja regije jugoistoka Europe

1. Postsocijalističke zemlje s područja JI Europe nalaze se u različitom institucionalnom statusu vezano uz pristupanje u punopravno članstvo u organizaciju NATO. Bugarska, Rumunjska, Slovenija postale su članice 2004. go-

14

Detaljnije o izgradnji sigurnosnoobrambenog sustava u Crnoj Gori vidjeti u: Mehmedin Tahirović, Crna Gora i Partnerstvo za mir, *Međunarodne studije*, god. 8., br. 2., 2008., str. 53-70.

15

Pogledati u Radovan Vukadinović, Američka politika i stvaranje kosovske države, *Međunarodne studije*, god. 8., br. 1., 2008., str. 5-19.

16

Besfort Rrecaj, Konačno rješenje statusa Kosova: procesi i perspektive, *Međunarodne studije*, god. 8., br. 1., 2008. str. 20-42.

dine, Hrvatska i Albanija dobile su pozivnicu i punopravno članstvo ostvarit će 2009. godine, FYROM je, što se NATO-a tiče, ispunila sve potrebite kriterije i čeka se rješenje bilateralnog problema oko imena Makedonija s Grčkom, Crna Gora je članica Partnerstva za mir i razvija Intenzivirani dijalog s NATO-om, Srbija i BiH su članice Partnerstva za mir, Kosovo nema još institucionalnih veza sa NATO-om u smislu pristupanja u članstvo Saveza.

2. Na teritoriju dvije zemlje s područja JI Europe (BiH, Kosovo) još uvijek se nalaze snage NATO-a kao jamac održanja stabilnosti i sigurnosti.

3. Postbipolarne promjene u Europi na njezinom najturbulentnijem, jugoistočnom rubnom dijelu rezultirale su tzv. hard-security izazovima. Danas ti primarno vojni izazovi više nisu dominantni no zamijenila ih je široka lepeza izazova tzv. soft-security sigurnosti i stabilnosti (etnički problemi, vjerski, nacionalni, pitanje granica, droga, prostitucija i ostali oblici kriminala, ekološki problemi, terorizam i sl.). Iako se s tim novim izazovima sigurnosti suočavaju i punopravne članice Saveza te NATO u cjelini, zemlje jugoistočne Europe vide u ulasku u NATO šansu za lakšim odgovorom na te nove izazove sigurnosti. Članak V. Sjevernoatlantskog ugovora i sustav kolektivne sigurnosti smatra se kao najoptimalnije rješenje zaštite ali i promocije vlastitih nacionalnih interesa. Čak i zemlje jugoistočne Europe u kojima NATO trenutno iz različitih razloga nije popularan ili nije na dnevnom redu vanjskopolitičkih aktivnosti njihovih lidera (Srbija), ne raskidaju postignut stupanj institucionalne povezanosti s tom organizacijom.

4. Iako nigdje nije zapisano da je za formalni ulazak u Europsku uniju potrebno prvo ući u NATO, povijest posthladnoratovskog širenja Europske unije pokazala je da sve zemlje nastale nakon raspada bipolarne međunarodne zajednice na svom integracijskom putu u europske i euroatlantske institucije prvo ulaze u NATO, a potom u EU. Pogledaju li se ozbiljnije kriteriji za ulazak zemalja tzv. mladih demokracija u te dvije organizacije (točno definirani za svaku zemlju kandidata u završnim deklaracijama sa summita NATO-a i EU) može se zaključiti da su primarni kriteriji gotovo identični, bez obzira o kojoj zemlji kandidatu se radi. Oni se odnose na postizanje političke stabilnosti, uspostavljanje uvjeta za funkcionalnu regionalnu suradnju te postignut zadovoljavajući stupanj demokratičnosti društva (ljudska prava, pravna država, borba protiv raznih oblika kriminala). Učlanjenjem u NATO savez šalje se svojevrtni signal Europskoj uniji da se radi o politički ozbiljnoj, demokratski sređenoj zemlji koja je spremna i sposobna na intenzivnije provođenje specifičnih dodatnih reformi pojedinih segmenata društva.

b) s aspekta NATO saveza

1. U globalno stratezijskoj analizi šireg prostora Mediterana, njegova subregija jugoistok Europe, stratezijska je spojnica prema energetske značajnim područjima (Kaspijska regija, centralna Azija) te prema postojećim i latentnim kriznim žarištima (Bliski istok, područje Zaljeva). U svojoj novoj strategiji NATO je angažiran u gotovo svim važnijim svjetskim krizama (Afganis-

tan, Irak), a energetska sigurnost definirana je kao prioritetni novi zadatak organizacije na posljednjem summitu u Bukureštu 2008. godine.

2. Na jugoistoku Europe sve više se osjećaju ruski strateški i politički interesi koji nisu uvijek identični s NATO-om. Članstvo u Sjevernoatlantskom savezu ne znači da zemlja članica automatski mora prekinuti sve svoje veze sa Rusijom. I sama organizacija NATO ima uspostavljene institucionalne oblike suradnje s Rusijom (Vijeće 26 plus 1), Rusija je članica Antiterorističke koalicije, zajedno sa savezničkim snagama ruske snage djeluju u suzbijanju brojnih tzv. soft izazova sigurnosti širom svijeta. No približavanje NATO-a ruskim granicama svakako omogućava lakše uspostavljanje možebitnog ponovnog, nekog novog *condore sanitera* spram Rusije, ako Zapad i Saveznici procijene da su međunarodne okolnosti takve da je to u njihovom interesu.

3. Na prostoru jugoistočne Europe NATO je izvršio svoje prve aut-of area postbipolarne akcije (Goražde, Kosovo) te je krenuo u operacionalizaciju svojih novih misija održanja mira i izgradnje mira (peace keeping, peace building). Time je jugoistok Europe postao poligon za konkretnu provedbu, uvježbavanje, usavršavanje jednog novog oblika NATO djelovanja u novom svjetskom poretku. Dokazujući svoju novu operativnu i institucionalnu vrijednost tim akcijama (koje su zatim postale NATO-va svakodnevnica u rješavanju kriza diljem svijeta) NATO je poslao poruku svima koji su zagovarali njegovo raspuštanje nakon bipolarizma, s obrazloženjem da je u promijenjenim međunarodnim okolnostima (dezintegracija SSSR-a, raspuštanje Varšavskog ugovora, pad socijalizma u Europi) NATO ostao bez svojih zadaća i neprijatelja.

4. U pokušajima izgradnje samostalnije zajedničke vanjske i sigurnosne politike Europske unije, uključujući i konkretne snage za njezinu provedbu, u praktičnoj realizaciji sposobnosti vlastitih reformiranih snaga, koje su voljne i spremne surađivati i sa novoosnovanim snagama EU, ali i ostalim organizacijama (UN, OSCE...) NATO je potvrdio svoj primat na sigurnosnom političkom planu. Upravo NATO-ov angažman na prostoru jugoistoka Europe, te želja velikog broja zemalja regije da što prije postanu njegove punopravne članice, potvrđuje tezu da NATO, usprkos svih svojih nedostataka, još uvijek predstavlja poželjnu organizaciju čiji se rezultati i mogućnosti djelovanja na sigurnosnom planu respektiraju kod većine demokratskih postsocijalističkih zemalja.

Literatura

Lidija Čehulić, Clintonova administracija i ulazak Hrvatske u Partnerstvo za mir, *Politička misao*, god. 37., br. 3., 2000., str. 177.

Zlatko Gareljić, Croatia and NATO, u: L. Čehulić (ed.), *Yearbook Šipan 2006.*, Zagreb, 2007., str. 115-124.

- Marta Nakić-Vojnović, Contribution of Croatia to International Peacekeeping Missions, u: L. Čehulić (ed.), *Yearbook Šipar 2006.*, Zagreb, 2007., str. 82-91.
- Besfort Rrecaj, Konačno rješenje statusa Kosova: procesi i perspektive, *Međunarodne studije*, god. 8., br. 1., 2008. str.20-42.
- Mehmedin Tahirović, Crna Gora i Partnerstvo za mir, *Međunarodne studije*, god. 8., br. 2., 2008., str. 53-70.
- Branko Vignjević, Bosna i Hercegovina na putu u Partnerstvo za mir, u: L. Čehulić (ed.), *Yearbook Šipar 2004.*, Zagreb, 2005., str. 175-181.
- Radovan Vukadinović, Američka politika i stvaranje kosovske države, *Međunarodne studije*, god. 8., br. 1., 2008., str. 5-19.
- Radovan Vukadinović, *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Varaždin, 1999.

Summary

Rapprochement of South East Europe to NATO

In the New World Order South East Europe has proven to be the most turbulent part of the Old Continent which was affected by various challenges to stability and security, ranging from hard to soft security. With the end of the bipolar division of the world all the countries from the region set NATO membership as their main foreign priority. According to the variety of their historical, cultural, religion and ethnic heritage, as well as the levels of transitional changes and specific circumstances which they were effected by (military conflict), there is a diversification going on between the countries caused by different level of their institutional relations with the North Atlantic Alliance. This complicates the setting up of the new system of security and stability in South East Europe as well as creating Europe, whole, free, secure and democratic.

Key words: South East Europe, NATO, security, stability